

De manglende våben: Resultatet af et dilemma?

IIS Research Brief nr. 30

Af Peter Christian Alexa & Kristian Søby Kristensen, IIS

Juli 2003

Iraks masseødelæggelsesvåben blev præsenteret som den primære årsag til Irakkrigen, men ingen er – så vidt vides – endnu blevet fundet. Verden over debatteres det, om Saddam Husseins regime havde disse våben, om der i det mindste var grund til at tro, at han havde dem, eller sågar om de amerikanske og britiske efterretningstjenester konstruerede et beslutningsgrundlag, der passede til koalitionen politiske dagsorden¹.

Formålet med dette research brief er at diskutere denne problemstilling. Som udgangspunkt bruges de tidligere irakiske programmer til fremstilling af henholdsvis kemisk nervegas af typen VX² og det biologiske kampstof miltbrand³. Ved en nærmere analyse af spørgsmålet om VX og miltbrand kan man måske komme lidt tættere på problemet med at afdække, hvad der blev af Saddam Husseins masseødelæggelsesvåben. Dokumentationen hertil er primært hentet fra det såkaldte 'cluster-dokument', som blev udarbejdet af UNMOVIC i starten af marts 2003.⁴ Dokumentet bruges som udgangspunkt, fordi det sandsynligvis er det tætteste, man kommer konkrete og faktuelle oplysninger om de irakiske våbenprogrammer. De tidligere irakiske våbenprogrammer bruges altså som en indgangsvinkel til at diskutere eksistensen af mulige nuværende irakiske masseødelæggelsesvåben.

---

¹ For en yderligere diskussion af denne problematik i en engelsk kontekst, se Foreign Affairs Committee, 2003.

² VX er en dødelig nervegas og et af de farligste kemiske kampstoffer, der eksisterer, og det kan optages direkte gennem huden (UNMOVIC, 2003: 79).

³ Miltbrand er en bakterie, som kan optages gennem luftvejene, spisesystemet eller sår og rifter. Ved smitte gennem luftvejene kan dødeligheden blandt ubehandlede ofre være så høj som 90 %. Behandling kan være mulig ved tidlig konstatering af sygdommen, ligesom der kan vaccineres for visse typer af miltbrand (UNMOVIC, 2003: 95).

⁴ Dokumentet opdeler problemerne vedrørende Iraks masseødelæggelsesvåbenprogrammer i 29 grupper fordelt på de fire hovedområder: missiler, ammunition samt biologiske og kemiske våbenprogrammer. For hver gruppe er der en gennemgang af historikken, våbeninspektørernes vurdering af den øjeblikkelige status samt en angivelse af, hvilke konkrete tiltag Irak bør gennemføre for at leve op til dets forpligtigelser jævnfør gældende FN-resolutioner.

Research briefet er opbygget som følger: Først belyses nogle konkrete problemstillinger relateret til Iraks VX- og miltbrandprogrammer, og derudfra analyseres nogle af de i debatten fremkomne argumenter for henholdsvis:

- hvad der taler *imod*, at Irak skulle have besiddet masseødelæggelsesvåben ved krigens udbrud, dels
- hvad der taler *for*, at Irak skulle have besiddet masseødelæggelsesvåben ved krigens udbrud?

Slutteligt diskuteres konsekvenserne af de manglende fund af masseødelæggelsesvåben kort ud fra 'efterretningsdilemmaet' – det dilemma som efterretningstjenesterne står i, når de på ufuldstændige grundlag er tvunget til at anbefale beslutninger, som kan have meget store konsekvenser, hvad enten anbefalingen til politikerne er at agere eller at undlade at agere.

1. Iraks VX- og miltbrandprogrammer

Der er ikke tvivl om, at Irak *har* haft våben med såvel VX-gas som miltbrand. Det tidligere regime i Irak påstod dog i dets mange deklamationer til FN's våbeninspektører – senest i deklamationen afleveret den 8. november 2002 – at man egenhændigt havde destrueret alt materiale, der relaterede sig til såvel miltbrand- som VX-programmerne.

FN's våbeninspektører fandt da også bakteriologiske og kemiske spor af henholdsvis miltbrandsporer og VX-gas på de steder, hvor det tidligere irakiske styre hævdede at have destrueret våbnene, men Iraks påstande blev alligevel mødt med skepsis af FN's våbeninspektører⁵. Hvad angår VX-gas kunne Irak således ikke forklare bortkomsten af en række forskellige kemikalier, som kan have været anvendt til fremstilling af gassen. Samtidig har Irak hævdet, at gassen kun har været gjort 'våbenklar' på en enkelt artilleriraket samt tre flybomber.⁶ Men UNSCOM's analyser af et missilspræghoved indikerede rester af kemikalier, som er relateret til VX,⁷ hvilket igen satte spørgsmålstegn ved de irakiske oplysning-

---

⁵ UNSCOM i perioden 1991-1998 og UNMOVIC fra november 2002 til marts 2003.

⁶ UNMOVIC, 2003: 79.

⁷ UNMOVIC, 2003: 81. Et andet sæt analyser på flere laboratorier viste dog forskellige resultater, hvor et laboratorium kunne finde rester af nervegasrelaterede produkter, mens andre ikke kunne finde disse rester.

ger. Slutteligt fremkom Irak med modstridende oplysninger om, hvor meget VX-gas der i det hele taget er blevet produceret og i givet fald hvornår.⁸

Lignende problemstillinger gjorde sig gældende for miltbrand. Irak påstod at have produceret i alt 8.445 liter miltbrand, som udelukkende var blevet fremstillet på fabrikkerne al-Salman og al-Hakam i 1989-1990. Denne påstand blev modbevist, da UNSCOM fandt beviser på miltbrand på en tredje fabrik ved al-Daura.⁹ På baggrund af 'produktionsrapporter', irakiske oplysninger om forskellige våbentypers behov for miltbrand, interview med en irakisk videnskabsmand samt manglende mængder af vækstmedia¹⁰ konkluderede våbeninspektørerne, at der var "troværdige informationer" om, at Irak reelt producerede yderligere 7.000 liter miltbrand.¹¹ UNMOVIC konkluderede endvidere, at "baseret på al tilgængeligt bevismateriale er der en stærk formodning om, at omkring 10.000 liter miltbrand ikke er blevet destrueret og derfor stadig *kan* eksistere".¹²

Dette "kan" er nøgleordet for problemstillingen, for indtil videre mangler der de hårde faktuelle beviser, som utvetydigt dokumenterer, at Irak skjulte masseødelæggelsesvåben for våbeninspektørerne. Derimod er der en lang række områder, hvor Saddam Husseins regime ikke kunne forklare uoverensstemmelser mellem egne oplysninger og våbeninspektørernes fund og analyser, ligesom der sågar er modstridende oplysninger i de forskellige deklARATIONER, som landets tidligere styre gennem tiderne afleverede til FN.

I forbindelse med optakten til Irakkrisen har det centrale punkt derfor været, hvordan man skulle tolke denne usikkerhed. FN-resolution 1441 fra november 2002 siger direkte, at Iraks manglende efterlevelse af FN's resolutioner udgør en trussel mod den mellemfolkelige fred og sikkerhed. Men selvom lande som USA og Frankrig begge stemte *for* vedtagelsen af resolution 1441, så viste det sig, at der i Washington og Paris var forskellige holdninger til, *hvor* stor en trussel det manglende samarbejde udgjorde.

Var det en trussel, man kunne leve med, så længe FN's våbeninspektører arbejdede i Irak ud fra en betragtning om, at inspektionerne ville virke, og Irak sandsynligvis ikke ville kunne producere store mængder våben, så længe våbeninspektørerne var til stede i landet? Denne holdning syntes at være fremherskende hos fx den franske præsident Jacques Chi-

---

⁸ UNMOVIC, 2003: 81.

⁹ UNMOVIC, 2003: 95.

¹⁰ Materialer som anvendes i forbindelse med udvikling og produktion af blandt andet biologiske våben.

¹¹ UNMOVIC, 2003: 96.

¹² UNMOVIC, 2003: 98 – kursivering tilføjet.

rac.¹³ Eller var risikoen, for at Irak havde våbnene og enten anvendte dem selv eller spredte dem til terrorgrupper, så stor, at der måtte handles omgående og militært? Denne holdning blev gentaget af forskellige medlemmer af den amerikanske administration i optakten til Irakkrigen.¹⁴

Beslutningstagere og analytikere overalt i verden måtte således opstille argumenter, der talte henholdsvis *imod* og *for*, at Irak havde masseødelæggelsesvåben ved krigsudbruddet den 20. marts 2003.

2. Hvad taler *imod*, at Irak besad masseødelæggelsesvåben ved krigens udbrud?

Først og fremmest er der endnu ingen bekræftede oplysninger om, at der er fundet beviser på masseødelæggelsesvåben i Irak efter krigen.

Før krigen gennemsøgte UNMOVIC's inspektører Irak ud fra oplysninger fra såvel UNSCOM's arkiver, de irakiske deklamationer samt – ikke mindst – vestlige efterretnings-tjenester. De blev ikke nægtet adgang til nogle faciliteter, men på trods af dette fandt de kun meget begrænsede spor af Iraks forbudte våbenprogrammer.

Efter krigen har koalitionen styrker pågrebet mere end 30 af de 55 mest eftersøgte irakiske ledere, herunder lederen af det irakiske direktorat for samarbejde med UNMOVIC, dr. Amir Hamudi Hasan al-Sadi, og den tidligere leder af det irakiske program for produktion af bakteriologiske våben på al-Hakam-fabrikken, dr. Rihab Rashid Taha. Hvis Irak rådede over masseødelæggelsesvåben, er det sandsynligt, at disse irakere ved det. Nu er de muligvis bange for, at oplysningerne kan komme til at belaste dem selv, men omvendt er det sandsynligt, at amerikanerne har tilbudt dem en form for belønning for informationer, der kunne lede koalitionen våbeninspektører til våbnene. Derfor kan det umiddelbart undre, at ingen af de tilfangetagne irakere tilsyneladende er fremkommet med brugbare oplysninger.

For det andet anvendte de irakiske styrker – så vidt vides – hverken biologiske eller kemiske våben under krigen. Modargumentet kan her være, at Irak heller ikke anvendte disse våben under Golfkrigen, men situationen var denne gang væsentligt anderledes.

---

¹³ Chirac, 2003.

Under Golfkrigen kunne Saddam Hussein have en stærk tro på, at han ville kunne beholde magten i Irak trods et militært nederlag, hvorimod USA under Irakkrigen gjorde det klart, at det ikke var en mulighed denne gang. Saddam Hussein havde derfor væsentligt mindre at miste denne gang ved at anvende masseødelæggelsesvåben. Selvmordsaktioner under krigen samt de fortsatte angreb på de amerikanske styrker efter krigshandlingernes ophør tyder på, at der har været et antal meget loyale Saddam-støtter, som har været villige til at ofre deres liv i kampen mod amerikanerne. Da Iraks masseødelæggelsesvåben i givet fald ville have været kontrolleret af nogle af Saddams allermest loyale styrker, kan det derfor undre, at disse våben ikke blev anvendt.

For det tredje er retorikken fra blandt andet den amerikanske administration blevet mindre urokkelig, idet såvel præsident Bush¹⁵ som den amerikanske forsvarsminister Donald Rumsfeld¹⁶ har antydnet, at Irak måske destruerede nogle af sine masseødelæggelsesvåben umiddelbart inden Irakkrigen startede. Der kan argumenteres for, at medlemmer af Saddam Husseins regime kan have haft en interesse i at slette eventuelle beviser, som på et senere tidspunkt vil kunne blive brugt mod dem i en eventuel krigsforbryderdomstol – enten ved at destruere våbnene, eller ved at flytte dem ud af landet til for eksempel Syrien. Men ud over logikken bag denne hypotese, er det vanskeligt at forholde sig til påstanden. Der er ikke offentliggjort fund af nogen rester af våben, ligesom der ikke har været bekræftede øjenvidneberetninger om en sådan destruktion. Det kan ligeledes diskuteres, om en sådan ødelæggelse af våben ikke ville være blevet opdaget af amerikanske efterretningssensorer, for der har sandsynligvis været afsat store ressourcer til overvågning af mistænkte lokaliteter for masseødelæggelsesvåben. Omvendt kan det dog ikke udelukkes, at de – fysisk set – begrænsede mængder af materialer *kan* være blevet ødelagt i al hemmelighed. Samme forhold gør sig gældende for den eventuelle udførsel af våben til Syrien, idet denne endda måtte forventes at have været nemmere at opdage, da USA sandsynligvis har overvåget grænsen mellem to stater, som man mistænkte for at støtte international terrorisme.

---

¹⁴ Powell, 2003.

¹⁵ Bush, 2003.

¹⁶ CBS, 2003

3. Hvad taler for, at Irak skulle have besiddet masseødelæggelsesvåben ved krigens udbrud?

Et eventuelt fund af kemiske eller biologiske våben vil være det endegyldige bevis på Iraks besiddelse af masseødelæggelsesvåben, og det kan ikke afvises, at koalitionen eftersøgninger i landet vil kunne fremskaffe dokumentation eller andre fund, som vil kunne bevise den amerikanske påstand. Det er først efter ophøret af de egentlige kamphandlinger, at USA har haft mulighed for at indsætte særlige eftersøgningshold i landet, og disse har indtil videre kun haft et par måneder at arbejde i – et tidsrum som USA's kritikere tidligere kaldte alt for kort tid, da det drejede sig om FN's våbeninspektører (UNMOVIC). Såvel UNMOVIC's som koalitionen manglende fund af våben kan således forklares med, at Irak har haft fire år uden inspektioner, hvor landet har haft mulighed for at skjule sine spor. Saddam Husseins regime fik i perioden med UNSCOM en vis erfaring med, hvordan våbeninspektører arbejder, samt hvordan man bedst muligt kan besværliggøre dette arbejde. For eksempel brugte UNSCOM i stort omfang Iraks egne dokumenter som bevis for eksistensen af våben, og det ville derfor logisk, hvis Irak havde brugt de fire år uden inspektioner til at destruere så meget dokumentation som muligt samt flytte eventuelle våben til steder, som ikke tidligere havde været sat i forbindelse med landets masseødelæggelsesvåbenprogram.

For det andet er det vanskeligt at forklare Iraks manglende samarbejde med våbeninspektørerne fra UNMOVIC, hvis landet ikke rådede over masseødelæggelsesvåben – noget som også den afgående chef for UNMOVIC, Hans Blix, har udtrykt sin undren over.¹⁷ Hvis Irak ikke havde disse våben, skulle landet formodes at have haft en interesse i hurtigst muligt at få bevist sin 'uskyld' og dermed dels fjerne truslen om en krig, og dels få ophævet sanktionerne mod landet. Det manglende samarbejde kan blandt andet ses i våbeninspektørernes manglende muligheder for at interviewe de irakiske videnskabsfolk uden tilstedeværelsen af irakiske embedsmænd, samt Iraks manglende vilje til indledningsvis at tage stilling til nogle af de mest centrale spørgsmål vedrørende landets unilaterale destruktion af VX-gas og miltbrand. Disse udeståender havde eksisteret siden 1998, og Irak har således haft minimum fire år til at udrede, hvad der faktisk var blevet af disse våben. Alligevel var

---

¹⁷ *New York Times*, 2003.

det først umiddelbart før krigshandlingerne påbegyndte, at Irak for eksempel tillod, at våbeninspektørerne kunne føre private samtaler med irakiske videnskabsmænd.

For det tredje har Irak på intet tidspunkt givet våbeninspektørerne troen på, at man kunne stole på landets deklamationer, og under UNSCOM blev Irak gentagne gange taget i at have opgivet forkerte oplysninger til FN. For eksempel fremsatte Irak fra 1991 til 1997 fem forskellige 'endelige, fuldstændige og korrekte' opgørelser over deres biologiske våbenprogrammer – opgørelser som blev ændret, efterhånden som våbeninspektørerne kunne modbevise deres indhold.¹⁸ Det har derfor været vanskeligt at argumentere for, hvorfor man denne gang skulle tro på de irakiske oplysninger.

Resultatet bliver, at det både er svært at gennemføre en stringent argumentation for, at irakiske regime var i besiddelse af masseødelæggelsesvåben, og at det ikke var. Der er endnu ikke fundet nogen, men på den anden side viser historien, at man ikke dermed kan være sikker på, at der ingen er.

4. Efterretningsdilemmaet

Spørgsmålet er, om vi nogen sinde får vished om, hvad der reelt er blevet af Iraks masseødelæggelsesvåben?

Der er selvfølgelig den mulighed, at koalitionen våbeninspektører finder dem enten i morgen eller om et ukendt antal måneder, og i givet fald vil der så være kommet en afklaring, som i flere hovedstæder sandsynligvis vil blive modtaget med lettelse. Men den anden mulighed er, at de ikke bliver fundet. I så fald vil debatten om, hvorvidt Irakkriegen var retfærdig, legitim eller legal fortsætte fra lederskribenter i dagblade til forfattere af historiebøger. Men disse forfattere vil have fordelene af bagklogskabens visdom – et gode som beslutningstagere i de forskellige lande ikke havde; de stod derimod i efterretningsdilemmaet.

Efterretningsdilemmaet består i, at efterretningstjenester ofte tvinges til at fremkomme med vurderinger og tolkninger af en situation på et meget tidligt tidspunkt, hvor informations- og dermed beslutningsgrundlaget er ufuldstændigt. Den amerikanske viceforsvarsminister Paul Wolfowitz har i den forbindelse beskrevet efterretningsvirksomhed

---

¹⁸ UNSCOM, 1999.

som ”en kunstart, ikke en videnskab”.¹⁹ På et eller andet tidspunkt kan en regering – for eksempel den amerikanske – blive tvunget til at vælge, om man vil agere på en trussel, eller om man regner med, at den enten vil forsvinde af sig selv eller måske er mindre end først vurderet. Dilemmaet er, at konsekvenserne ved *ikke* at handle kan være ligeså store, som hvis man handler på et grundlag, som efterfølgende ikke kan bevises. Terrorangrebet den 11. september 2001 samt Irakkrigen i foråret 2003 viser tydeligt dilemmaet.

Efter angrebene på USA den 11. september 2001 blev de forskellige amerikanske efterretningstjenester således kritiseret for ikke at have kunnet forudse disse angreb; man havde ikke erkendt truslen om et omfattende al-Qaeda-angreb i tide, hvorfor at angrebet ikke blev forhindret. I sagen om Iraks masseødelæggelsesvåben er sagen omvendt: Her bebrejdes den amerikanske administration nu, at den gik i krig på baggrund af oplysninger om en potentiel trussel fra Saddam Husseins masseødelæggelsesvåben – oplysninger som indtil videre ikke har kunnet bevises.

Det er selve essensen i efterretningsdilemmaet. Man er som beslutningstager ofte nødsaget til på baggrund af ufuldstændige informationer at vælge, om man vil handle eller ej. Ligeegyldigt hvad man vælger, kan konsekvenserne være alvorlige.

---

¹⁹ *Washington Post*, 2003.

Litteraturliste

- BBC (2003), "UN Plays Down Iran Nuclear Plans",
[http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2744957.stm].
- Bush, George W. (2002), "President Delivers State of the Union Address",
[<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>].
- Bush, George W. (2003), "President Gives Iraq Update to Workers of Tank Plant in Lima, Ohio",
[<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/04/print/20030424-6.html>].
- CBS (2003), "Calls for Probe of WMD Claims",
[<http://www.cbsnews.com/stories/2003/06/04/iraq/printable556930.shtml>].
- Chirac, Jacques (2003), "Interview of President Jacques Chirac by the Time Magazine",
[http://special.diplomatie.fr/article_gb77.html].
- Foreign Affairs Committee, House of Commons (2003), "The Decision to go to War in Iraq", Ninth Report of Session 2002-03, volume 1,
[<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm/cmffaff.htm#reports>].
- New York Times* (2003), "Getting Ready to Bow Out, Hans Blix Speaks His Mind on How U.S. Doubted Him", 19. juni 2003.
- Powell, Colin (2003), "Remarks to the United Nations Security Council",
[<http://www.state.gov/secretary/rm/2003/17300.htm>].
- UNMOVIC (2003), "Unresolved Disarmament Issues: Iraq's Proscribed Weapons Programmes", [<http://www.un.org/depts/unmovic/documents/cluster.htm>].
- UNSCOM (1999), "UNSCOM: Chronology of Main Events",
[<http://www.un.org/Depts/unscom/Chronology/chronologyframe.htm>].
- Washington Post* (2003), "Lawmakers Begin Iraq Intelligence Hearings",
[http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A11002-2003Jun18.html?nav=hptop_tb].